नित्य भनन

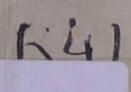
ગાંધીજી

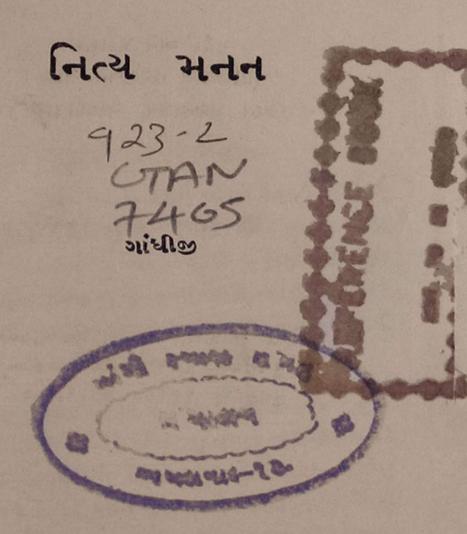


0 0 G T 1969



નવજીવન પ્રકારાન મંદિર અમદાવાદ-૧૪







નવજીવન પ્રકાશન મંદિર અમદાવાદ–૧૪ મુદ્રક અને પ્રકાશક શાંતિલાલ હરજીવન શાહ નવજીવન મુદ્રણાલય, અમદાવાદ–૧૪

© नवळवन ट्रस्ट, १६५२

પહેલી આવૃત્તિ, ૧૯૫૨, પ્રત ૬,૦૦૦ પુનર્મુદ્રણ, ૧૯૬૫, પ્રત ૧,૦૦૦ પુનર્મુદ્રણ ૧૯૬૯, પ્રત ૨,૦૦૦

પ્રકાશકનું નિવેદન

રાજ રાજ મનન કરવા જેવા આ સુવિચારા ગાંધીજી, રાજ એક એક કરીને, તા. ૨૦–૧૧–'૪૪થી શરૂ કરી, લગભગ બે વરસ સુધી નિયમથી લખતા હતા. આમ લખવાની શરૂઆત તેમણે શ્રી હિંગારાણી કરીને એક ભાઈ ઘરભંગના દુઃખથી ઘવાયા હતા તેમના મનની શાંતિ નિમિત્તે કરી હતી.

શરૂમાં તા. ૧૩–૧૦-'૪૪થી થાડા દિવસ સુધી આ રીતે તેમણે એક એક સુવિચાર લખ્યા; પછી ૨૦–૧૧-'૪૪થી તે રાજ લખવાના નિયમ લીધા; અને પાતે નાઆખાલી ગયા ત્યારે અનેક નાનાં માટાં કામા છાડી ત્યાંના જ એકમાત્ર કામમાં લીન થયા, તેથી આ નિયમ પણ છૂટયો હતા.

આ વિચારામાંથી (તા. ૨૦–૧૧–'૪૪થી ૧૯–૪–'૪૫ સુધીના) પહેલા હપતા શ્રી હિંગા-રાણીએ મૂળ હિંદીમાં છપાવ્યા છે. મૂળ હિંદી સાથે તેના ગુજરાતી અનુવાદ અહીં પ્રસિદ્ધ કર્યો છે, જેથી તેની સસ્તી નકલ સૌને મળી શકે.

આ વિચારામાં ત્રણુ જ આએ ગાંધીજીએ અમુક હિંદી ભજનાના ઉલ્લેખ કર્યા છે, તે ભજના પરિ- શિષ્ટમાં ઉતાર્યા છે. ઉપરાંત, તા. ૨૦–૧૧–'૪૪થી નિયમ લેતા પહેલાં, તા. ૧૩–૧૦–'૪૪થી ૧૬–૧૧–'૪૪ સુધીમાં છૂટક તારીખાએ વિચારા લખવાના શરૂ કરેલા, તે પણ શરૂનાં પાનાંના કમાં કમાં આપવામાં આવ્યા છે.

१4-२-'4२

नित्य भनन

जो सिर्फ़ ईश्वरका सहारा लेते हैं, वे मनुष्यका सहारा नहीं लेंगे, चाहे वे मरे हों, चाहे जिन्दा । यदि तुमने इसे पचा लिया, तो तुम कभी शोक नहीं करोगे ।

१३-१०-'४४

જે લોકો ઇશ્વર પર જ આધાર રાખે છે તે મરેલાં કે જીવતાં માનવી પર કદી આધાર નહીં રાખે. આ વિચાર તું દિલમાં ખરાખર ઉતારશે તેા કદી શાક નહીં કરે.

93-90-'88

तुम 'ट्राइ अगेन ' ('फिरसे कोशिश करो ') वाली कविता जानते हो ? दु:खसे लाचार बननेकी तुमको इजाजत नहीं है । दूसरा सब भरोसा निकम्मा है, एक ईश्वर पर ही विश्वास रखो । विद्याकी मौतसे यही शिक्षा मिलती है । तुम्हारे प्रेमकी परीक्षा हो रही है । १४-१०-'४४

'ट्राय अगेन' ('इरी इरी डे।शिश डरे।')-वाणी अंश्रेल डिवता तुं लाणे छे? हुः अधी दायार अनवानी तने छूट नथी. थीले अधे। करोसे। भाटे। छे. डेवण धिश्वर पर करोसे। राभ. विद्याना भृत्युने। पाठ पण अ क छे. तारे। प्रेम डसे।टीओ यडयो छे.

28-20-'88

ईश्वरकी कृपा ईश्वरका काम करनेसे आती है। तुमको ईश्वरका काम करना है। कभी चरखा चलाता है? चरखा चलाना सबसे बड़ा यज्ञ है। रोते रोते भी चरखा चलाओ। १५-१०-'४४

ઈશ્વરનું કામ બજાવીએ તેા તેની કૃપા મળે. તેથી તારે ઈશ્વરનું કામ કરવું. કાેઈ વાર રેંટિયા ચલાવે છે? રેંટિયા ચલાવવા એ સૌથી માેટા યજ્ઞ છે. રાતા રાતા પણ તું રેંટિયા ચલાવ. ૧૫-૧૦-'૪૪

शांतिमें, सुखमें तो सब कुछ होता है। चरखा दु:खीका, भूखोंका, सहारा है। दु:खमें तो छूटना ही नहीं चाहिये।

१६-१0-'88

શાંતિમાં ને સુખમાં તેા બધું થાય. રેંટિયા દુખિયાં ને ભૂખ્યાંના આધાર છે. એટલે દુઃખમાં તા એને છાડવાના હાય જ નહીં.

25-20-'88

तुम्हें अपनी दिनचर्या ऐसी बना लेनी चाहिये कि एक क्षण भी फ़ुरसत न मिले । यहो मृत प्रियजनोंके प्रति सच्चा प्रेम है । अंग्रेज़ोंको देखो । वे भी अपने प्रियजनोंको प्यार करते हैं । लेकिन जब वे प्रियजनोंसे जुदा होते हैं, तो और भी अधिक अपनेको सेवा-कार्यमें समर्पण कर देते हैं । १७-१०-'४४

એક क्षणु पणु नवराशनी न रहे એ रीते तारी हिनचर्या गे। ठेव. े क अहीं थी विद्वाय थये कां प्रियक ने। ने भाटे ने। साचा प्रेम छे. अंग्रे के ने के. ते अधा पणु पातानां प्रियक ने। ने चाहे छे. परंतु पातानां प्रियक ने। ने गुमाव्या पछी ते थे। पातानी कतने सेवामां वधारे अपणु करी हे छे.

20-20-38

मुए जिन्दोंको कुछ भेजते हैं, उसका हमें पता नहीं चलता है; लेकिन जिन्दे मुओंको भेजते हैं, यह निःसन्देह है। इसलिए हम उनके पीछे कभी न रोयें।

ईश्वर-कृपा (Grace) ईश्वरका काम करनेसे आती है। ईश्वरके काम शरीरसे, मनसे, वाणीसे, दु:खीकी सेवा करनेसे होते हैं। १८-१०-'४४

મરેલાં જીવતાંને કંઈક માકલે છે કે નહીં એ આપણે જાણી શકતાં નથી. પરંતુ જીવતાં મરેલાંને માકલે છે એ વિષે જરાયે શંકા નથી. તેમની પાછળ આપણે કદી રાેકકળ ન કરીએ.

ઈશ્વરની કૃપા તેનાં કામ કરવાથી મળે છે અને શરીર વહે, મન વહે તેમ જ વાણી વહે દુખિયાંની સેવા કરવાથી ઈશ્વરનાં કામ થાય છે.

2<-20-'88

ऐसा सोचो कि ग़रीब आदमी तुम्हारो हालतमें क्या कर सकता है। उसकी पत्नी मर जाय तो वह दुगुना काम करेगा। वह भी ईश्वरका भक्त है। भीतरका आनन्द ईश्वरका काम करनेसे ही पैदा होता है। हम सब अपनेको ग़रीबकी हालतमें रख दें। बहरेपनको ईश्वर-की बिख्शश समझो। एक क्षण भी बग़ैर कामके रहना ईश्वरकी चोरी समझो। मैं दूसरा कोई रास्ता भीतरी या बाहरी आनन्दका नहीं जानता है।

सबसे अच्छा तरीका तुम्हारे लिए २० ता० मनानेका तो यह है कि तुम सारा दिन सूत कातते रहो, या अपनी रुचिके अनुसार आश्रमके कोई भी काममें लगे रहो, और उसके साथ रामनामको जोड़ दो।

(ग़रीबोंको खिलाना) बिलकुल ग़ैरज़रूरी है। जिन्हें सचमुच ज़रूरत हो, उन्हें तुम भले ही कुछ दे सकते हो।

29-20-188

ગરીખ માણસ તારા જેવી દશામાં શું કરે તેના વિચાર કર. તેની પત્ની મરી જાય તા તે બમાણું કામ કરવા માંડશે. તે પણ કશ્વિરના જ ભક્ત છે. કશ્વરનું કામ કરવાથી જ અંતરના આનંદ પેદા થાય છે. તેથી, આપણે આપણી જાતને ગરીખની દશામાં મૂકી દઈ એ. તારા બહેરાપણાને કશ્વરની બિક્સસ માન. એક ક્ષણ પણ કશ્વરનું કામ કર્યા વગર રહેવું એ તેની ચારી છે એમ સમજ. અંદરના કે બહારના આનંદ મેળવવાના બીજો કાઈ રસ્તા હું જાણતા નથી.

આખા દિવસ કાંતવામાં અથવા તને ગમતા આશ્રમના કાેઈ પણ મજૂરીના કામમાં ગાળવાે અને સાથે રામનામનું રટણ કરવું એ તારે માટે એ દિવસ (૨૦મી) પાળવાના સૌથી સારા રસ્તાે છે.

(ગરીબાને ખવડાવવું) તદ્દન બિનજરૂરી છે. જેને ખરેખરી જરૂર હાય તેવાને જોઈએ તા લક્ષે કંઈક આપ.

26-20-'88

आजका दिन तुम्हारे लिए शुभ दिन है। विद्याकों मैंने काफ़ी रुलाया था। वह तुम्हारे जैसे रो देती थी और कहती थी: 'भगवान बताओ।' मैंने उसे डाँटा और कहा: 'भगवानको चरखेमें

देखेगी । ' आखिर समझ गई । हम यंत्र हैं और यांत्री भी । शरीर यंत्र है, आत्मा यांत्री । आज तुम्हें इस यंत्रसे यंत्रवत् काम लेना है और मुझे हिसाब देना है । २०-१०-'४४

आजने। हिवस तारे माटे એક शुल पर्व छे. विद्याने में भूभ रडावेसी. ते तारी माइड ज राया डरती अने डहेती के मने लगवान अतावा. में तेने धमडावीने डहेंसुं के लगवान तने रेंटियामां जेवाना मणशे. आभरे ते समळ. आपणे यंत्र छीओ अने यंत्री पण छीओ. आ शरीर यंत्र छे अने आतमा तेना यंत्री छे. आजे तारे तने मणेसा यंत्र पासेथी यंत्रना जेवुं काम सेवानुं छे अने मने तेना हिसाम आपवाना छे.

20-20-'88

मनुष्य जिसका ध्यान करता है, उसके मारफ़त ईश्वरको निश्चित देखता है। चरखा सबसे अच्छा प्रतीक है, और उसका दृश्यफल भी है। मनुष्यको मनुष्यका सहारा चाहिये, इसलिए तो आश्रम वगैरा संस्थायें रहती हैं। मनुष्यका सहारा सान्निध्यसे ही होता है, ऐसा नहों है। कोई डाक द्वारा करते हैं, कोई सिर्फ़ विचारसे, कोई मरे हुएके सद्वचनोंसे, जैसे हम तुलसीदाससे रोज मिलते हैं।

२१-१०-'४४

माणुस केनुं ध्यान धरे छे तेनी भारहते अयु ह धिश्वरने जुन्ने छे. रेंटिये। सीथी सारुं प्रतीह छे अने तेनुं नकरे पड़े अवुं हेण मणे छे. माणुसने माणुसने। आधार कोई ओ छे, ते माटे ते। आश्रम वगेरे संस्थाओ। डाय छे. (परंतु) माणुसने। आधार ते पासे डावाथी क मणे छे अवुं नथी. डाईह पत्रवहेवार द्वारा, हे।ईह मात्र विचार द्वारा अने हाईह आपणे केम राक तुससीहासने मणीओ छीओ तेम मृत्यु पामेसानां सह्वचने। द्वारा तेनी साजत मेणवे छे.

29-90-188

是是明期

आशा अमर है। उसकी आराधना कभी निष्फल नहीं होती।

22-20-'88

આશા અમર છે. તેની આરાધના કદી નિષ્ફળ નથી જતી.

22-20-'88

मरे पास बैठनेमें कोई हानि नहीं है, लेकिन ऐसे वक्त पर, जैसे महादेव करता था और 🕻 कृपालानी, तकली चलाना । पीछे ईश्वरके समयकी चोरी नहीं होगी। तकली हमारा मूक मित्र है। कुछ आवाज ही नहीं करती, और जगतके लिए जो धागा चाहिये उसे निकालती रहती है। तकली चलाते समय हम सब कुछ देख सकते हैं और सुन सकते हैं। मैं तो यहाँ तक जाता हूँ कि ईश्वर-कृपा होगी तो इस तरह कर्ममें जुते हुए रहनेसे कान भी खुल जाय। लेकिन जब इस तरह कर्मयोगी बनोगे, तब कानकी परवाह थोड़ी रहेगी । वानर-गुरु

तो जान-बूझ कर कान बंद करता है, क्योंकि आसपासकी आवाज उसके रास्तेमें रुकावट डालती है।

२३-१०-'४४

મારી પાસે બેસવામાં કશું નુકસાન નથી. પરંતુ तेवे वणते भढ़ादेव अने इपाक्षानी करता तेभ તારે તકલી ચલાવવી. પછી તારે હાથે ઇશ્વરના સમયની ચારી નહીં થાય. તકલી આપણા મૂગા મિત્ર છે. તે કશા અવાજ નથી કરતી અને દુનિયા માટે જે તારની જરૂર છે તે કાઢે છે. તકલી ચલાવતાં ચલાવતાં આપણે અધું જોઈ ને સાંભળી શકીએ છીએ. હું તેા એટલે સુધી કહું કે ઈશ્વરની મહેરખાની હશે તેા આ રીતે કામમાં કાયમ જોડાયેલા રહેવાથી કાન પણ ખૂલી જાય. પરંતુ આ રીતે તું કર્મયાેગી અને તા તને કાનની ઝાઝી પરવાયે નહીં રહે. પેલા વાનરગુરુ તેા જાણી ખૂજીને પાતાના કાન ઢાંકી દે છે કેમ કે આજુખાજુથી આવતા અવાજ તેના માર્ગમાં અંતરાય નાખે છે.

23-20-'88

1861 NOP

मेरी शांति और मेरे विनोदका रहस्य है मेरी ईश्वर, यानी सत्य पर अचल श्रद्धा । मैं जानता हूँ कि मैं कुछ कर नहीं सकता हूँ। मुझमें ईश्वर है, वह मुझसे सब कुछ कराता है, तो मैं कैसे दु:खी हो सकता हूँ ? यह भी जानता हूँ कि जो कुछ मुझसे कराता है, मेरे भलेके ही लिए है। इस ज्ञानसे भी मुझे खुश रहना चाहिये। 'बा'को ईश्वर ले गया सो 'बा' के भलेके लिए। इसलिए 'बा' का वियोग मुझे दुःख देनेवाला नहीं होना चाहिये। इस वास्ते विद्याकी मृत्युसे तुम्हारा दुःख मानना पाप समझो।

भारी शांति अने विनेदिनुं रहस्य धियर अटेंदे के सत्य परनी भारी अयण श्रद्धामां छे. हुं इंडि क इरवाने समर्थ नथी ओनुं भने लान छे. परंतु धियर मारामां वसे छे अने ते भारी पासे सर्व इंडि इरावे छे. पछी भारे हु: भ डेवुं ? वणी भारी पासे ते के इंडि इरावे छे ते भारा लदाने भारे क छे ये पण हुं लाखुं छं. आ

ભાનથી પણ મારે પ્રસન્ન રહેવું જોઈએ. ઇશ્વરે ખાને ઉઠાવી લીધી તે ખાના ભલા માટે. તેથી ખાના વિયાગથી મારે દુઃખી થવાનું ન હાય. આથી વિદ્યાના મૃત્યુના શાક કરવા એ પાપ છે એમ સમજ.

28-20-'88

शारीरिक काम ज्यादा करो । पढ़नेका, पढ़ानेका अवश्य करो, लेकिन तकली-चरखा पर खूब काम करो । भाजी साफ़ करो, आश्रमके काममें हिस्सा लो और सब काम करनेमें ईश्वरके दर्शन करो, क्योंकि ईश्वर सबमें भरा है ।

24-20-388

શારીરિક કામ વધારે કર. ભણવાભણાવવાનું જરૂર કર, પણ તકલી પર રેંટિયા પર ખૂબ કામ કર. શાકભાજી સાફ કર, આશ્રમના કામમાં ભાગ લે અને બધાં કામ કરવામાં ઈશ્વરનાં દર્શન કર કારણ કે ઈશ્વર સર્વત્ર રહેલા છે.

२4-१0-188

मेरे लेखोंमें से जो निकालना है सो निकालो । यह काम अच्छा है । लेकिन शारीरिक परिश्रम खूब उठाना चाहिये । विद्याका स्मरण करना और रोना बहुत हानिकर है । वह स्मरण अच्छा है जो आत्माको ऊँचे चढ़ाता है, जागृत करता है । आत्माका स्वरूप सत् (सत्य), चित् (ज्ञान हृदयसे मिला हुआ, अनुभवसिद्ध) और आनन्द है । आनन्दमें दोनोंकी परीक्षा है – आनन्द भीतरका, जो बाहरमें देखनेमें आता है । २८-१०-'४४

મારા લેખામાંથી જે કાઢવું હાય તે કાઢ. એ કામ સારું છે. પણ શારીરિક મહેનત ખૂબ કરવી જોઈ એ. વિદ્યાનું સ્મરણ કરવું ને રાવું બહુ હાનિકર છે. આત્માને લાંચે ચડાવે, જાગત કરે તે સ્મરણ સારું. આત્માનું સ્વરૂપ સત્ (સત્ય), ચિત્ (હૃદયમાંથી મળેલું, હૃદયમાં ઊગેલું અનુભવસિદ્ધ) અને આનંદ છે. આનંદમાં બંનેની પરીક્ષા છે. આનંદ અંતરના જે બહાર જણાય છે તે.

26-20-188

सब ईश्वर करता है और वह जो करता है वह अच्छेके ही लिए है, ऐसा समझ कर आनंदमें रहो।

१३-११-'४४

બધું કરનાર ઇશ્વર છે અને તે જે કરે છે તે સારાને માટે જ કરે છે, એમ સમજને આનંદમાં રહે.

23-22-'88

रोना हँसना दिलमें से निकलता है। (मनुष्य) दुःख मानकर रोता है। उसी दुःखको सुख मानकर हँसता है। इसलिए ही रामनामका सहारा चाहिये। सब उनको अर्पण करना तो आनंद ही आनंद है।

१६-११-'४४ रेखुं अने હसवुं अंने हिंद्यमांथी नीडणे छे. (माण्य) केने हु: भ मानीने उुओ छे तेने क सुभ मानीने डसे छे. आधी क रामनामने। आधार लेडिओ. अधुं ओने अर्पण् डरवुं ओ ते। आनंद्द क आनंद्द छे.

ईश्वरके नाम तो अनेक हैं, लेकिन एक ही नाम ढूँढ़ें तो वह है सत्, सत्य । इसलिए सत्य ही ईश्वर है।

20-22-188

ઇશ્વિરનાં નામ તે અનેક છે, પણ એક જ નામ ખાળીએ તે તે છે સત્, સત્ય. તેથી સત્ય જ ઇશ્વર છે.

20-22-'88

सत्यके दर्शन बग़ैर अहिंसाके हो ही नहीं सकते। इसीलिए कहा है कि अहिंसा परमो धर्मः। २१-११-'४४

સત્યનાં દર્શન અહિંસા વગર થઈ જ ન શકે. તેથી જ કહ્યું છે કે અહિંસા પરમાે ધર્મ. ર૧-૧૧-'૪૪ सत्यकी शोध और अहिंसाका पालन ब्रह्मचर्य, अस्तेय, अपरिग्रह, अभय, सर्वधर्मसमानत्व, अस्पृश्यतानिवारण, इत्यादि बग़ैर हो नहीं सकता।

22-22-188

સત્યની શાધ અને અહિંસાનું પાલન પ્રદ્માચર્ય, અસ્તેય, અપરિગ્રહ, અભય, સર્વધર્મસમાનત્વ, અસ્પૃશ્યતાનિવારણ ઇત્યાદિ વગર થઈ ન શકે.

22-22-'88

ब्रह्मचर्यका अर्थ यहाँ मनसा, वाचा, कर्मणा इंद्रियनिग्रह है। जो स्त्रीगमन नहीं करता हुआ मनसे विकारमय रहता है, वह सच्चा ब्रह्मचारी न माना जाय।

२३-११-'४४

ખુદ્દાચર્યના અર્થ અહીં મન, વચન, કર્મથી ઇંદ્રિયનિગ્રહ છે. સ્ત્રીગમન ન કરવા છતાં મનથી જે વિકારમય રહે છે, તે ખરા ખુદ્દાચારી ન મનાય.

अस्तेयका अर्थ चोरी नहीं करना इतना ही नहीं है। जिस वस्तुकी हमें आवश्यकता नहीं है उसे रखना, लेना भी चोरी है। चोरीमें हिंसा तो भरी ही है।

28-22-'88

અસ્તેયના અર્થ ચારી ન કરવી એટલા જ નથી. જે વસ્તુની આપણને જરૂર નથી તે રાખવી, લેવી, તે પણ ચારી છે. ચારીમાં હિંસા તા ભરેલી જ છે.

28-22-'88

अपरिग्रहसे मतलब यह है कि हम कोई चीज़का संग्रह न करें, जिसकी हमें आज दरकार नहीं है।

24-22-'88

અપરિગ્રહના અર્થ એ છે કે, આપણને જેની આજે જરૂર નથી તેવી કાઈ ચીજના આપણે સંગ્રહ ન કરીએ.

अभयमें सब प्रकारके डरका अभाव होना चाहिये। मौतका डर, मारपीटका डर, भूखका डर, अपमानका डर, लोकलाजका डर, भूतप्रेतका डर, किसीके कोधका डर — इन सब और ऐसे डरोंसे मुक्ति अभय है।

२६-११-'४४

અભયમાં બધા પ્રકારના ડરના અભાવ હાવા જોઈએ. માતના ડર, મારપીટના ડર, ભૂખના ડર, અપમાનના ડર, લાકલાજના ડર, ભૂતપ્રેતના ડર, કાઈના જાધના ડર — આ બધા અને એવા ડરથી મુક્તિ તે અભય.

25-22-'88

जैसे हम अपने धर्मको आदर देते हैं ऐसे ही दूसरे धर्मको दें — मात्र सहिष्णुता पर्याप्त नहीं है।

२७-११-'४४

જેમ આપણે આપણા ધર્મને માન આપીએ છીએ, તેમ જ બીજા ધર્મને પણ આપીએ— માત્ર સહિષ્ણુતા પૂરતી નથી.

अस्पृश्यतानिवारणके मानी हरिजनोंको छूना इतना ही नहीं, लेकिन उनको हमारे रिश्तेदारों जैसे समझना। अर्थात् जैसे हमारे भाईबहनोंसे बरतते हैं ऐसे उनसे बरतना। न कोई ऊँच है, न कोई नीच।

२८-११-'४४

અસ્પૃશ્યતાનિવારણના અર્થ હરિજનાને અડવું એટલા જ નથી, પણ તેમને આપણાં સગાં-સંબંધીઓ જેવા સમજવા: અર્થાત્ આપણાં ભાઈબહેના સાથે વર્તીએ છીએ તેવી રીતે વર્તવું. નથી કાઈ ઊંચ કે નથી કાઈ નીચ.

२८-११-'४४

योगश्चित्तवृत्तिनिरोधः

यह पातंजल योगदर्शनका पहला सूत्र है। योग चित्तवृत्तिका निरोध है, यानी हमारे दिलमें उठते तरंगों पर अंकुश रखना, उन्हें दबा देना, यह योग हुआ।

29-22-188

યાેગશ્ચિત્તવૃત્તિનિરાધ:

એ પાતંજલ યાેગદર્શનનું પહેલું સૂત્ર છે. યાેગ ચિત્તવૃત્તિના નિરાધ છે. એટલે કે આપણા મનમાં ઊઠતા તરંગા પર અંકુશ રાખવા — તેમને દાખી દેવા, તે યાેગ થયાે.

२६-११-'४४

जिसके चित्तमें तरंग उठते ही रहते हैं वह सत्यके दर्शन कैसे कर सकता है? चित्तमें तरंगका उठना समुद्रके तूफ़ान जैसा है। तूफ़ानमें जो सुकानी सुकान पर क़ाबू रख सकता है वह सलामत रहता है। ऐसे ही चित्तकी अशांतिमें जो रामनामका आश्रय लेता है वह जीत जाता है। ३०-११-'४४

જેના ચિત્તમાં તરંગા ઊઠચા જ કરે છે, ते सत्यनां दर्शन डेम કરી શકે? ચિત્તમાં તરંગા ઊઠવા એ સમુદ્રના તાેફાન જેવું છે. તાેફાનમાં જે સુકાની સુકાન પર કાખૂ રાખી શકે છે, તે સહીસલામત રહે છે. તેવી જ રીતે ચિત્તની અશાંતિમાં જે રામનામના આશ્રય લે છે, તે જતી જયાં છે.

"वृक्षनकी मत ले" भजन मनन करने योग्य है। वह तपता है और हमको शीतलता देता है। हम क्या करते हैं?

१-१२-'४४

" वृक्षनकी मत ले " ભજન મનન કરવા યાગ્ય છે. પાતે તપે છે ને આપણને શીતળતા આપે છે. આપણે શું કરીએ છીએ?

2-22-'88

मिथ्याज्ञानसे हम हमेशा डरते रहें। मिथ्याज्ञान वह है जो हमको सत्यसे दूर रखता है या करता है।

2-12-188

મિથ્યાજ્ઞાનથી આપણે હંમેશાં ડરતા રહેવું. જે જ્ઞાન આપણને સત્યથી દૂર રાખે છે અથવા દૂર લઈ જાય છે તે મિથ્યાજ્ઞાન છે.

૧. જુએ પરિશિષ્ટ નં. ૧.

सत्यके दर्शनके लिए संतोंका चरित पढ़ना और उसका मनन करना आवश्यक है।

3-22-'88

સત્યનાં દર્શનને માટે સંતાનું ચરિત્ર વાંચવું અને તેનું મનન કરવું આવશ્યક છે.

3-97-188

जब भगवान निज मुखसे कहते हैं, वे सब प्राणियोंमें विहार करते हैं, तो हम किससे वैर करें ? (आजके भजनका अनुवाद)

8-22-'88

ભગવાન નિજ મુખે કહે છે કે, પાતે સર્વે પ્રાણીઓમાં વિદાર કરે છે, ત્યારે આપણે કાેની

સાથે વેર રાખીશું?

(આજના ભજનના અનુવાદ)^૧

8-27-188

૧. જુએા પરિશિષ્ટ નં. ૨.

-203

मीराबाईके जीवनसे हम बड़ी बात यह सीखते हैं कि उसने भगवानके लिए अपना सब कुछ छोड़ा — पति भी।

4-22-188

મીરાંબાઇના જીવનમાંથી મહત્ત્વની વાત આપણે એ શીખીએ છીએ કે, તેણે ભગવાનને માટે પાતાનું સર્વસ્વ છાડ્યું — પતિ પણ.

4-27-188

श्रद्धासे मनुष्य क्या नहीं कर सकता ? सब कुछ कर सकता है।

६-१२-'88

શ્રહાથી માણુસ શું નથી કરી શકતા ? અધું જ કરી શકે છે.

5-97-188

श्रद्धासे मनुष्य पहाड़ोंका उल्लंघन करता है । ७-१२-'४४

શ્રદ્ધાથી માણુસ પહાંડા એાળંગી <mark>જાય છે.</mark> ૭-૧૨-'૪૪

जो मनुष्य किसी एक चीज पर एकनिष्ठासे काम करता है, वह आखिर सब चीज करनेकी शक्ति हासिल करेगा।

c-१२-'88

જે માણુસ કેાઈ એક વસ્તુ ઉપર એકનિષ્ઠાથી કામ કરે છે તે અંતે બધી જ વસ્તુએા કરવાની શક્તિ મેળવશે.

c-23-'88

सच्चा सुख बाहरसे नहीं मिलता है, अंतरसे ही मिलता है।

9-22-'88

સાચું સુખ ખહારથી નથી મળતું, અંતરમાંથી જ મળે છે.

e-23-'88

जिसने अपनापन खोया, उसने सब खोया। १०-१२-'४४

જેણે પાતાપાણું ખાેયું તેણે અધું જ ખાેયું. ૧૦-૧૨-'૪૪

सीधा रास्ता जैसा सरल है ऐसा ही कठिन है। ऐसा न होता तो सब सीधा रास्ता ही लेते। ११-१२-'४४

સીધા રસ્તા જેવા સરળ છે તેવા જ કઠણ છે. એમ ન હાત તા સૌ સીધા રસ્તા જ લેત.

"दया धर्मका मूल है" — ऐसा तुलसीदासजीने कहा है और कहते हैं: "तुलसी दया न छाँड़िये जब लग घटमें प्रान ।" हम सब दयाके भिक्षुक कैसे दया करें और किस पर?

"દયા ધર્મકા મૂલ હૈ" — એમ તુલસીદાસજએ કહ્યું છે અને કહે છે: "તુલસી દયા ન છાંડિયે જળ લગ ઘટમેં પ્રાન." આપણે સૌ દયાના ભિક્ષુઓ કેવી રીતે દયા કરીએ ને કાના પર કરીએ?

22-22-38

एक बहनने कहा: "मैं प्रार्थना करती थी, अब छोड़ दी है।" मैंने पूछा: "क्यों?" उसने उत्तर दिया: "क्योंकि मैं दिलको घोखा देती थी।" उत्तर तो ठीक ही है, लेकिन घोखा देना छोड़े, प्रार्थना क्यों छोड़े? १३-१२-४४

એક બહેને કહ્યું: "હું પ્રાર્થના કરતી હતી, હવે છેાડી દીધી છે." મેં પૂછ્યું: "કેમ?" તેણે જવાબ આપ્યા: "કારણ કે હું મારા અંતરને છેતરતી હતી." ઉત્તર બરાબર છે; પણ છેતરવાનું છાડે, પ્રાર્થના શા માટે છાડે?

कलका भजन बहुत मीठा और मननीय था। उसका सार यह है: भगवान न मंदिरमें है, न मसजिदमें; न भीतर है, न बाहर; कहीं है तो दीन जनोंकी भूख और प्यासमें है। चलो, हम उनकी भूख और प्यास मिटानेके लिए नित्य कातें या ऐसी मेहनत उनके निमित्त रामनाम लेकर करें।

28-22-'88

કાલનું ભજન^૧ બહુ મીઠું ને મનનીય હતું. તેના સાર આ છે: ભગવાન નથી મંદિરમાં કે નથી મસીદમાં, નથી અંદર કે નથી બહાર; કચાંય હાય તા દીન જનાની ભૂખતરસમાં છે. ચાલા, આપણે તેમની ભૂખતરસ મટાડવા માટે રાજ કાંતીએ અથવા તેમને નિમિત્તે રામનામ લઈ ને એવી જાતમહેનત કરીએ.

28-22-'88

૧. જુએ પરિશિષ્ટ નં. ૩.

7405

क्या बात है कि हम सामान्यतया भी झूठसे नहीं बचते! भले वह शर्म या डरके मारे क्यों न हो। क्या अच्छा यह नहीं होगा कि हम मौन ही धारण करें या आपस आपसमें निडर होकर जैसा हमारे दिलमें है वैसा ही कहें? १५-१२-'४४

એ ते डेवी वात डे, आपणे सामान्य रीते पण जूड्यी हर नथी रहेता! सदी के शरम डे उरने डारणे डेम न हाय. तेना डरतां आपणे भीन ज धारण डरीએ अथवा अंदर अंदर नीउर थर्डने आपणा मनमां हाय तेवुं ज डहीએ ते। सारुं नहीं?

१4-१२-'४४

थोड़ासा झूठ भी मनुष्यका नाश करता है, जैसे दूधको एक बूँद जहर भी।

१६-१२-'४४

થાેડું સરખું જૂઠ પણ માણસના નાશ કરે છે, જેમ ઝેરનું એક ટીપું પણ દૂધના નાશ કરે છે.

14-53-,88

सही चीज़के लिए वक्त देना हमको खटकता है; निकम्मीके पीछे खुवार होते हं और खुश होते हैं!!!

१७-१२-'४४

ખરી વસ્તુ પાછળ વખત આપવાનું આપણને ખૂંચે છે; નકામી વસ્તુ પાછળ ખુવાર થઈએ છીએ ને ખુશ થઈએ છીએ!!!

20-22-'88

" आदमको खुदा मत कहो, आदम खुदा नहीं; लेकिन खुदाके नूरसे आदम जुदा नहीं।" १८-१२-'४४

''માણુસને ખુદા ન કહેા, માણુસ ખુદા નથી; પણ ખુદાના નૂરથી માણુસ જીદા નથી.'' ૧૮-૧૨-'૪૪ संतोंकी वाणी सुनो, शास्त्र पढ़ो, विद्वान हो लो; लेकिन अगर ईश्वरको हृदयमें स्थान नहीं दिया तो कुछ नहीं किया।

१९-१२-'४४

સંતાની વાણી સાંભળા, શાસ્ત્ર પઢા, વિદ્વાન થઈ જાએા, પણ જો ઇશ્વિરને હૃદયમાં સ્થાન ન આપ્યું તાે કાંઈ ન કર્યું.

26-12-'88

मुक्ति तो हम सब चाहते हैं, लेकिन उसका अर्थ ठीक २ हम शायद नहीं जानते हैं। एक अर्थ तो यह है कि जन्म-मरणसे छुटकारा पाना। २०-१२-'४४

મુક્તિ તો આપણે સૌ ઇચ્છીએ છીએ, પણ કદાચ તેના અર્થ બરાબર નથી જાણતા. તેના એક અર્થ તા એ છે કે જન્મમરણથી છુટકારા મેળવવા.

20-22-'88

भक्तकिव नरसैंयो कहते हैं: "हिरना जन तो मुक्ति न मागे, मागे जनमोजनम अवतार रे।" इस दृष्टिसे देखें तो 'मुक्ति' कुछ और रूप लेती है।

1 21-12-188

ભક્ત-કવિ નરસૈંધા કહે છે: "હરિના જન તા મુક્તિ ન માગે, માગે જનમાજનમ અવ-તાર રે." આ દષ્ટિએ જોઈએ તા મુક્તિ કંઇક બીજું સ્વરૂપ ધારણ કરે છે.

22-22-188

अनासिक्तकी पराकाष्ठा गीताकी मुक्ति है और वही अर्थ हम ईशोपनिषत्के पहले मंत्रमें पाते हैं। २२-१२-'४४

ગીતા અનુસાર અનાસક્તિની પરાકાષ્ઠા તે મુક્તિ. આ જ અર્થ આપણને ઈશા-પનિષદના પહેલા મંત્રમાં મળે છે.

25-55-58

अनासिकत कैसे बढ़े ? सुख और दु:ख, दोस्त और दुश्मन, हमारा और दूसरोंका — सब समान समझनेसे अनासिकत बढ़ती है । इसिलए अना-

सक्तिका दूसरा नाम समभाव है।

અનાસક્તિ કેમ વધે? સુખ અને દુ:ખ, મિત્ર અને શત્રુ, પાતાનું અને પારકું — બધું સમાન સમજવાથી અનાસક્તિ વધે છે. તેથી અનાસક્તિનું બીજું નામ સમભાવ છે.

23-22-'88

जैसे बिंदुका समुदाय समुद्र है, इसी तरह हम मैत्री करके मैत्रीका सागर बन सकते हैं। और जगतमें सब एक दूसरोंसे मित्र-भावसे रहें तो जगतका रूप बदल जाय।

28-22-'88

બિંદુઓના સમૂહ મળીને જેમ સમુદ્ર બને છે તેમ આપણે મૈત્રી કરીને મૈત્રીના સાગર બની શકીએ છીએ. અને જગતમાં સૌ એકબીજા સાથે મિત્રભાવે રહે તેા જગતનું રૂપ બદલાઈ જાય.

28-22-'88

आज िं इस्तमस दिन है। हम जो सब धर्मों की समानता मानते हैं, उनके लिए ईसा मसीहका जन्म ऐसा ही माननीय है जैसा राम-कृष्णादिका।

આજ નાતાલના તહેવાર છે. આપણે જેઓ સર્વધર્મસમભાવમાં માનીએ છીએ તેમને માટે ઈસા મસીહના જન્મદિન રામકૃષ્ણાદિના જન્મદિન જેટલા જ આદરપાત્ર છે.

२4-१२-'४४

बीमारी मात्र मनुष्यके लिए शर्मकी बात होनी चाहिये। बीमारी किसी भी दोषकी सूचक है। जिसका तन और मन सर्वथा स्वस्थ है, उसे बीमारी होनी नहीं चाहिये।

રદ્-१२-'४४ થીમારીમાત્ર માણુસને માટે શરમની વાત હાવી જોઈએ. થીમારી કાઈ પણ દાષની સૂચક છે. જેનું તન અને મન સર્વથા સ્વસ્થ છે તેને થીમારી થવી ન જોઈએ.

25-22-'88

विकारी विचार भी बीमारीकी निशानी है। इसिलए हम सब विकारी विचारसे बचते रहें। २७-१२-'४४

વિકારી વિચાર પણ બીમારીની નિશાની છે. તેથી આપણે સૌ વિકારી વિચારથી દૂર રહીએ. ર૭-૧૨-'૪૪

विकारी विचारसे बचनेका एक अमोघ उपाय — रामनाम — है। नाम कंठसे ही नहीं, किंतु हृदयसे निकलना चाहिये। २८-१२-'४४

વિકારી વિચારથી દૂર રહેવાના એક અમાઘ ઉપાય — રામનામ — છે. નામ કંઠમાંથી જ નહીં, પણ હુદયમાંથી નીકળવું જોઈ એ.

२८-१२-'४४

व्याधि अनेक हैं, वैद्य अनेक हैं, उपचार भी अनेक हैं। अगर व्याधिको एक ही देखें और उसको मिटानेहारा वैद्य एक राम ही है ऐसा समझें, तो बहुतसी झंझटोंसे हम बच जायें। २९-१२-'४४

વ્યાધિ અનેક છે, વૈદ અનેક છે, ઉપચાર પણ અનેક છે. વ્યાધિને એક જ ગણીએ ને તેને મટાડનારા વૈદ એક રામ જ છે એમ સમજ્એ તા આપણે ઘણી માથાકૂટમાંથી ખચી જઈએ.

२६-१२-'४४

आश्चर्य है वैद्य मरते हैं, डाक्टर मरते हैं, उनके पीछे हम भटकते हैं। लेकिन राम जो मरता नहीं है, हमेशा जिन्दा रहता है और अचूक वैद्य है उसे हम भूल जाते हैं।

३०-१२-'४४ वैद्यों ने द्वाइतरे। के स्था भरे छे तेमनी पाछण आपणे लटडी से छी से. पण राम के मरते। नथी, डमेशां छवे छे सने के स्था वैद्य छे तेने आपणे लूझी कही से छीसे, से आश्चर्यनी वात छे.

30-23-88

इससे भी आश्चर्य यह है कि हम जानते हैं कि हम भी मरनेवाले तो हैं ही, बहुत करें तो वैद्यादिकी दवासे शायद हम थोड़े दिन और काट सकते हैं और इसलिए ख्वार होते हैं। ३१-१२-'४४

એથીયે વધારે આશ્ચર્યની વાત તે એ છે કે આપણે જાણીએ છીએ કે આપણે પણ મરવાના તે છીએ જ, બહુ કરીએ તે વૈદા વગેરેની મદદથી કદાચ થાડા દહાડા વધારે કાઢી શકીશું તે યે તેને માટે ખુવાર થઈએ છીએ.

39-93-'88

इसी तरह बूढ़े, बच्चे, जवान, धनिक, ग़रीब, सबको मरते हुए पाते हैं तो भी संतोषसे बैठना नहीं चाहते हैं, लेकिन थोड़े दिन जीनेके लिए

रामको छोड़ सब प्रयत्न करते हैं।

એ જ રીતે વૃદ્ધ, આળક, યુવાન, ધનિક, ગરીખ સૌને મરતાં જોઈએ છીએ તાપણ આપણે સંતાષથી બેસવા માગતા નથી, પણ થાડા દિવસ જીવવા માટે રામ સિવાયના બધા પ્રયત્ના કરીએ છીએ.

2-2-'84

कैसा अच्छा हो कि इतना समझकर हम राम-भरोसे रहकर जो व्याधि आवे उसको भी बरदाश्त करें और अपना जीवन आनंदमय बनाकर व्यतीत करें!

ર-१-'४५ આટલું સમજીને આપણું જે વ્યાધિ આવે તે રામભરાસે રહીને વેઠી લઈએ અને આપણું જીવન આનંદમય બનાવીને ગુજારીએ તાે કેવું સારું!

२-१-'४4

शरीरधारी महादेवको शरीरसे और उसके लेखोंसे ही हम देखते थे। यह एक ही बात हुई। देहातीत महादेव सर्वव्यापी है और उसके गुणोंसे हम उसको पहचान सकते हैं और इसमें सब एकसा शरीक हो सकते हैं। किसीको ज्यादा कम विभाग नहीं मिल सकता है। ३-१-'४५

દેહધારી મહાદેવને તેના દેહ અને તેના લેખાની મારફતે જ આપણે જેતા હતા. આ એક જ વસ્તુ થઈ. દેહાતીત મહાદેવ સર્વવ્યાપી છે અને તેના ગુણાથી આપણે તેને એાળખી શકીએ છીએ, અને તેમાં સૌ સરખા ભાગ લઈ શકે છે. કાઈને વત્તો એાછા ભાગ નહીં મળી શકે.

3-1-'84

जन्म और मरण शायद एक ही सिक्केकी दो बाजू नहीं हैं ? एक तरफ़ देखो तो मरण और दूसरी तरफ़ जन्म । इसमें दु:ख क्यों ? हर्ष क्यों ? ४-१-'४५

જન્મ અને મરણ કદાચ એક જ સિક્કાની બે બાજુઓ નથી? એક તરફ જુઓ તા મરણ ને બીજી તરફ જુઓ તા જન્મ. તેમાં દુ:ખ શા માટે? હરખ શા માટે?

४-१-'४५ जो जन्म-मरणकी बात सही हो, और है, तो हम क्यों मृत्युसे जरा भी डरें, दु:खी हों, और जन्मसे खुश हों? प्रत्येक मनुष्य यह सवाल अपने साथ करे।

પ-१-'४५ જન્મમરણની વાત સાચી હાય ને સાચી છે, તો મૃત્યુથી આપણે શા માટે જરાયે ડરીએ, દુ:ખી થઈએ, અને જન્મથી ખુશી થઈએ? દરેક માણસ પાતાની જાતને આ સવાલ પૂછે. પ-૧-'૪૫ जगत् इंद्रसे भरपूर है। सुखके पीछे दु:ख रहा है, दु:खके पीछे सुख। धूप है तो छाया भी है, प्रकाश है तो अँधेरा भी, जन्म है तो मृत्यु भी। इस इंद्रसे हटना अनासक्ति है। इंद्रको जीतनेका उपाय इंद्रको मिटाना नहीं है, लेकिन इंद्रातीत, अनासक्त होना है।

E-3-,8A

જગત દંદ્રોથી ભરેલું છે. સુખની પાછળ દુ:ખ ને દુ:ખની પાછળ સુખ રહેલું છે. તડકાે છે તાે છાંયડા પણ છે, પ્રકાશ છે તાે અંધારું પણ છે, જન્મ છે તાે મૃત્યુ પણ છે. આ દંદ્રોથી દૂર રહેલું તે અનાસક્તિ. દંદ્રોને જીતવાના ઉપાય તેમના નાશ કરવા એ નથી, પણ દંદ્રાતીત, અનાસક્ત થલું એ છે.

4-9-184

यह पीछेका बताता है कि सबकी कुंजी सत्यकी आराधनामें है। सत्यकी उपासनासे सब चीज़ मिलती है।

0-9-184

આ પાછલું સૂચવે છે કે બધાની ચાવી સત્યની આરાધનામાં રહી છે. સત્યની ઉપાસનામાંથી સહુ ચીજ મળી રહે છે.

19-2-'84

तब सत्यकी आराधना कैसे हो ? सत्य कौन जानता है ? यहाँ सापेक्ष सत्यकी बात है । जिसे हम सत्य रूपसे देखें वह सत्य । इतना सत्य भी बहुत कठिन है ऐसा अनुभवसे प्रतीत होगा । ८-१-'४५

ત્યારે સત્યની આરાધના કેમ થાય? સત્ય કેા ણુ જાે છે? અહીં સાપેક્ષ સત્યની વાત છે. આપણે જે સત્યરૂપે જેઈએ તે સત્ય. આટલું સત્ય પાળવાનું પણ ઘણું મુશ્કેલ છે એવી અનુભવે ખાતરી થશે.

<-2-'84

जानता हुआ आदमी सत्य कहनेसे क्यों झिझकता है? शर्मके मारे? किसकी शर्म ? ऊपरी है तो क्या ? नौकर है तो क्या ? बात यह है कि आदत आदमीको खा जाती है । हम सोचें और बुरी आदतसे छूट जायें ।

9-2-284

માણુસ જાણતા છતાં સત્ય કહેતાં કેમ અચકાય છે? શરમના માર્યા ? કાની શરમ? ઉપરી હાય તા શું? નાકર હાય તા શું? વાત એમ છે કે આદત માણુસને ખાઈ જાય છે. આપણે વિચાર કરીએ અને ખૂરી આદત છાડી દઈએ.

<u>६-१-'४५</u>

छूटें नहीं तो सत्यके रास्ते पर नहीं जा सकते हैं। बात यह है कि सत्यके लिए सब कुछ क़ुरबान करें। हम हैं ऐसा दीखना नहीं चाहते, लेकिन हैं उससे बेहतर दीखना चाहते हैं। कैसा अच्छा हो अगर हम नीच हैं तो नीच दीखें, अगर ऊँच होना चाहें तो ऊँच काम करें, ऊँच विचारें! ऐसा न हो सके तो भले नीच ही दीखें। कोई रोज तब ऊँचे जायँगे।

[ખૂરી આદત] ન છૂટે તે સત્યને રસ્તે ન જઈ શકાય. વાત એમ છે કે સત્યને માટે બધું જ કરળાન કરવું જોઈ એ. આપણે જેવા છીએ તેવા દેખાવા નથી માગતા પણ એથી સારા દેખાવા માગીએ છીએ. જાચા થવાની ઇચ્છા હાય તા જાચાં કામ કરીએ ને જાચા વિચાર કરીએ તા કેવું સારું! એ ન બની શકે તા લલે નીચા દેખાઈ એ. તો જ કાઈક દિવસ જાએ ચડીશું.

जैसे अनुभव लेता हूँ, पाता हूँ कि आदमी अपने आप अपने सुख-दुःखका कारण है। ११-१-'४५

અનુભવ લેતા જાઉં છું તેમ જોઉં છું કે માણસ પાતે જ પાતાનાં સુખદુઃખનું કારણ છે.

22-2-184

ऐसा होते हुए आदमी सुखी दु:खी क्यों होता है ?

આમ હેાવા છતાં માણુસ સુખી દુઃખી શા માટે થાય છે?

22-2-84

बात यह है कि आदमी ऐसे विचार करना नहीं चाहता। इसलिए मानता है ऐसे विचार करनेकी फ़ुरसत ही नहीं है।

23-2-184

વાત એમ છે કે માણુસ આવા વિચાર કરવા માગતા નથી. તેથી માને છે કે આવા વિચાર કરવાની કુરસદ જ નથી.

23-2-184

अगर हम सच्चा जीवन व्यतीत करना चाहते हैं तो मानसिक आलस्य छोड़कर हमें मौलिक विचार करना होगा। परिणाम यह होगा कि

हमारा जीवन बहुत सरल हो जायगा।

આપણે સાચું જીવન ગુજરવા માગતા હાઈએ તા માનસિક આળસ છાડીને આપણે મૌલિક વિચાર કરવા જોઈશે. પરિણામ એ આવશે કે આપણું જીવન બહુ સરળ થઈ જશે.

28-2-184

ज्ञानीने हमें मुसाफ़िर कहा है । बात सच्ची है । हम यहाँ तो चंद रोज़के लिए हैं । बादमें 'मरते' नहीं, अपने घर जाते हैं । कैसा अच्छा और सच्चा खयाल!

રષ-૧-'૪૫ જ્ઞાનીઓએ આપણને મુસાફર કહ્યા છે. વાત સાચી છે. અહીં તેા આપણે થાડા દિવસ માટે છીએ. પછી 'મરતા' નથી, આપણે ઘેર જઈએ

છીએ. કેવા સરસ ને સાચા વિચાર! ૧૫-૧-૧૪૫ हजारों मन कचरा बड़े परिश्रमसे निकालते हैं तब कोई हीरा हाथोंमें आता है। क्या हम इस परिश्रमका थोड़ा हिस्सा भी कचरा रूप झूठ निकालनेमें और हीरा रूप सत्य ढूँढ़नेमें देते हैं?

१६-१-184

હજારા મણ કચરા ખૂબ પરિશ્રમ કરીને કાઢીએ ત્યારે કાેઈ હીરા હાથ લાગે છે. આપણે એવા થાડા પણ પરિશ્રમ કચરારૂપી જૂઠ કાઢવાને અને હીરારૂપી સત્ય શાધવાને માટે કરીએ છીએ ખરા?

25-2-'84

बग़ैर परिश्रमसे, यानी बग़ैर तपके, कुछ भी हो नहीं सकता है, तो आत्मशोध कैसे हो सके? १७-१-'४५

પરિશ્રમ વગર એટલે કે તપ વગર કશું જ થઈ શકતું નથી તે৷ પછી આત્મશોધ કેમ થઈ શકે ? ૧૭–૧-'૪૫ अगर सब समय भगवान्का है तो हम एक क्षण भी निकम्मी क्यों जाने दें ? अगर हम भगवान्के हैं तो हमारे शरीरका एक हिस्सा भी मौजशौक़में क्यों दें ?

26-2-184

જો બધા સમય ભગવાનના હાય તા આપણે એક લાળુ પણ નકામી કેમ જવા દઈએ? આપણે ભગવાનના હાઈએ તા આપણા શરીરના એક ભાગ પણ માજશાખમાં કેમ આપીએ?

अनासक्त कार्य शक्तिप्रद है, क्योंकि अनासक्त कार्य भगवान्-भक्ति है।

29-2-184

અનાસકત કાર્ય શક્તિ આપનારું છે, કારણ કે અનાસકત કાર્ય એ ભગવાનની ભક્તિ છે. ૧૯–૧–૧૪૫ जमशेद महेताने आसीसीके फ्रान्सिसकी एक प्रार्थना भेजी है। उसमें यह हिस्सा है: "हे भगवान्, किसीको देनेसे ही हमें मिलता है, मरनेसे ही हम अमर पद पा सकते हैं।"

20-2-184

જમરોદ મહેતાએ આસીસીના ફ્રાન્સિસની એક પ્રાર્થના માકલી છે. તેમાં આ ભાગ આવે છે: "હે ભગવાન, કાઈને આપવાથી જ અમને મળે છે. મરીને જ અમે અમરપદ પ્રાપ્ત કરી શકીએ છીએ."

२०-१-'४4

जमीनका मालिक तो वही है जो उस पर मेहनत करता है।

28-8-184

જમીનના માલિક તાે તે જ છે જે તેના પર મજૂરી કરે છે.

२१-१-'४4

जो सचमुच भीतरमें स्वच्छ है वह बाहरमें अस्वच्छ हो ही नहीं सकता ।

22-2-184

જે અંતરમાં ખરેખર સ્વચ્છ છે તે બહાર અસ્વચ્છ હાઈ જ ન શકે.

22-2-'84

सच्चा कार्य कभी निकम्मा नहीं होता, सच्चा वचन अंतमें कभी अप्रिय नहीं होता। २३-१-'४५

સાચું કાર્ય કદી નકામું નથી થતું, સાચું વચન અંતે કદી અપ્રિય નથી થતું.

23-2-184

शुद्ध हृदयसे निकला हुआ वचन कभी निष्कल नहीं होता।

28-5-,80

શુદ્ધ હૃદયમાંથી નીકળેલું વચન કદી નિષ્ફળ નથી થતું.

आलस्यसे हमें दुःख होगा तो हम आलसी नहीं रहेंगे। ऐसे ही यदि हमें व्यभिचारसे दुःख होगा तो व्यभिचारी नहीं बनेंगे, नहीं रहेंगे। २५-१-'४५

આળસથી આપણને દુ:ખ થશે તેા આપણે આળસુ નહીં રહીએ. એ જ રીતે આપણને વ્યભિચારથી દુ:ખ થશે તેા આપણે વ્યભિ-ચારી નહીં બનીએ, નહીં રહીએ.

२4-१-184

प्रथम काम, बादमें मिले तो, दाम जितना काम।
यह तो हुई परमात्माकी सेवा। अगर दाम
पहले माँगोगे तो वह हुई शैतानकी सेवा।
स्वतंत्रता दिन
२६-१-'४५

પ્રથમ કામ, પછી મળે તાે, કામ જેટલા દામ. આ થઈ પરમાત્માની સેવા. દામ પહેલાં માગાે તાે તે થઈ સેતાનની સેવા.

> स्वातंत्र्य हिन २५-१-'४५

कामनाको संतुष्ट नहीं करना अच्छा है। लेकिन शुरू करनेके बाद उसे रोकना असंभव नहीं तो कठिन तो है ही।

20-2-184

કામનાને ન સંતાષવી એ સારું છે. પણ શરૂ કર્યા પછી તેને રાકવી અસંભવિત નહીં તા મુશ્કેલ તાે છે જ.

20-2-184

जो मनुष्य अपने पर क़ाबू नहीं रख सकता है, वह दूसरों पर कभी सच्चा क़ाबू नहीं रख सकता।

26-2-384

જે માણુસ પાતા પર કાખૂ નથી રાખી શકતા તે બીજા પર કદી સાચા કાખૂ નહીં રાખી શકે. ર૮-૧-'૪૫ अपनेको पहचाननेके लिए मनुष्यको अपनेसे बाहर निकलकर तटस्थ बनकर अपनेको देखना है। २९-१-'४५

પાતાને ઓળખવાને માટે માણુસે પાતામાંથી ખહાર નીકળી તટસ્થ ખનીને પાતાને જોવા જોઈએ.

ર૯–૧–′૪૫

जो मनुष्य किसीका भी बोझ हलका करता है वह निकम्मा नहीं है।

30-1-184

જે માણુસ કાઈનાયે બાજો હલકા કરે છે તે નકામા નથી.

30-2-184

जिसे हम सही और शुभ मानें वही करनेमें हमारा सुख है, हमारी शांति है, नहीं कि जो दूसरे कहें या करें उसे करनेमें।

32-2-184

આપણું જેને સાચું ને શુભ માનીએ તે જ કરવામાં આપણું સુખ છે, આપણી શાંતિ છે, નહીં કે બીજા કહે કે કરે તે કરવામાં. 31-1-'84

पुरत वाचनसे शक्ति तो आती है, लेकिन बिना ज्ञानके सही स्वतंत्रता नहीं मिलती।

5-5-,80

પુખ્ત વાચનથી શક્તિ તેા આવે છે પણ જ્ઞાન વગર સાચી સ્વતંત્રતા નથી મળતી.

9-2-'84

किसीकी मेहरबानी माँगना अपनी आजादी बेचना है।

2-2-84

કૈાઈની મહેરબાની માગવી એટલે આપણી સ્વતંત્રતા વેચવી.

मनुष्यकी प्रतिष्ठा उसके दिलमें — हृदयमें है, नहीं कि उसके मस्तिष्कमें, यानी बुद्धिमें। ३-२-'४५

માણુસની પ્રતિષ્ઠા તેના દિલમાં — હૃદયમાં છે, નહીં કે તેના મગજમાં એટલે કે બુદ્ધિમાં.

3-2-'84

धर्म वह है जो सब धारण करता है, यानी सब हिस्सेमें सब समय जीवनमें ओतप्रोत है।

સર્વને ધારણ કરે તે ધર્મ, એટલે કે ધર્મ દરેક અવસ્થામાં ને દરેક સમયે જીવનમાં એાતપ્રાત છે.

8-2-'84

धर्म कुछ जीवनसे भिन्न नहीं है, जीवन ही धर्म माना जाय । बग़ैर धर्मका जीवन मनुष्य-जीवन नहीं है, वह पशु-जीवन है ।

4-2-184

ધર્મ કંઈ જીવનથી ભિન્ન નથી, જીવનને જ ધર્મ માનવા જોઈએ. ધર્મ વગરનું જીવન મનુષ્યજીવન નથી, પશુજીવન છે.

जो ज्यादा क़ाबू पाते हैं या ज्यादा काम करते हैं, वे कमसे कम बोलते हैं। दोनों साथ मिलते ही नहीं। देखो, क़ुदरत सबसे ज्यादा काम करती है, सोती नहीं, लेकिन मूक है।

જેઓ વધારે કાખૂ મેળવે છે અથવા વધારે કામ કરે છે તેઓ ઓછામાં ઓછું બાલે છે. બંને વસ્તુ સાથે જેવાની મળતી નથી. જુઓ, કુદરત સૌથી વધારે કામ કરે છે, જાઘતી નથી, છતાં મૂંગી છે.

4-2-184

जो दुःखियोंका ही ख़्याल करता है वह अपना ख़्याल नहीं करेगा, उसको इतना समय कहाँसे? ७-२-'४५

જે દુઃખી જનાના જ વિચાર કરે છે તે પાતાના વિચાર નહીં કરે. તેને એટલા સમય કચાંથી હાય?

v-2-'84

मनुष्य जो देखना चाहता है वही देखेगा, मुनना चाहता है वही मुनेगा । जैसे माली बग़ीचेमें फूलको ही देखेगा, फ़िलसूफ़को पता भी नहीं लगेगा बग़ीचेमें क्या है । [वह] बग़ीचेके बाहर है या भीतर उसका भी पता उसे शायद नहीं होगा ।

6-2-184

માણુસ જે જોવા ઇચ્છશે તે જ જોશે, સાંભ-ળવા માગશે તે જ સાંભળશે. જેમ કે માળી ખગીચામાં ફૂલ જ જોશે ને ફિલસૂર્કને ખબર પણ નહીં પડે કે ખગીચામાં શું છે. પાતે ખગીચાની બહાર છે કે અંદર તેની પણ કદાચ તેને ખબર નહીં હાય.

c-2-'84

जिनके साथ हमारा सहवास है उनसे अपनी वृदियाँ देख सकते हैं और सुधार भी सकते हैं । बेहतर है कि हम रोज़के व्यवहारको शुद्धतम रखें तो सच्चे सेवक बननेकी आशा रख सकते हैं। ९-२-'४५

केमनी साथ आपणे। सहवास छे तेमनी मारहत आपणे आपणी आमीओ। जेंधि शिक्षीओं ने सुधारी पण शिक्षीओं. वधारे सारुं ते। ओं छे हे आपणे आपणे। रेकिना वहेवार शिक्षत्तम राभीओं; ते। क आपणे साथा सेवह अनवानी आशा राभी शिक्षीओं.

e-2-'84

सत्यके व्रतकी शुद्ध निशानी है कि सत्यार्थी मौनका सेवन करे। ऐसे होते हुए भी हम पाते हैं कि बहुत सत्यार्थी बहुत बातें करते हैं। कारण स्पष्ट है — आदत। हम इस आदतको छोड़ें। १०-२-'४५

સત્યના વ્રતની શુદ્ધ નિશાની એ છે કે સત્યાર્થી મૌન સેવે. આમ હોવા છતાં આપણે જોઈએ છીએ કે ઘણા સત્યાર્થીએા બહુ વાતા કરે છે. કારણ સ્પષ્ટ છે— આદત. આપણે આ આદત છાડીએ.

मृत प्रियजनका स्मरण कैसे करें ? मेरा दृढ़ विश्वास है कि वे मरते नहीं, शरीर मरता है। लेकिन स्मरण तो क़ायम रखना ही है, उनके सब गुण हमारेमें यथाशक्ति उतारकर, उनकी शुभ प्रवृत्ति अपनाकर और उसमें वृद्धि कर कर। समाधि पर फूलादि रखना उसी स्मरणको बढ़ानेके लिए है। अगर फूलोंसे ही संतुष्ट रहें तो उसे मैं मूर्ति-पूजा कहूँगा। ११-२-'४५

મૃત પ્રિયજનનું સ્મરણ કઈ રીતે કરીએ ? મારા દઢ વિશ્વાસ છે કે તેઓ મરતાં નથી, શરીર મરે છે. પણ સ્મરણ તા કાયમ રાખલું જ છે, તેમના સર્વે ગુણા આપણામાં યથા-શક્તિ ઉતારીને, તેમની શુભ પ્રવૃત્તિ અપનાવીને ને તેમાં વૃદ્ધિ કરીન. સમાધિ પર ફૂલ વગેરે ચડાવવાં તે આ સ્મરણ વધારવા માટે છે. ફૂલાથી જ સંતાષ માનીએ તા હું તેને મૂર્તિ-પૂજા કહું.

यह कितनी ग़लत बात है कि हम मैले रहें और दूसरोंको साफ़ रहनेकी सलाह दें! १२-२-'४५

આપણે પાતે મેલા રહીએ અને બીજાઓને સ્વચ્છ રહેવાની સલાહ આપીએ એ કેટલું ખાેડું છે!

22-2-'84

दूसरे और हमारेमें, सारे जगत्में जो भेद है वह अंशका या दरजोंका ही है, जातिका कभी नहीं, जैसे एक ही जातिके वृक्षोंमें होता है। इसमें कोध क्या, द्वेष क्या, भेद क्या?

23-2-184

णीलिंगामां ने आपणामां, आणी हुनियामां के इरेड छे ते केम એક જ जतनां वृक्षामां हाय छे तेवा अंश डे दरजाना क छे; जतना नथी क. એमां डोध शा, देष शा, लेद शा?

कोई शुभ निश्चय भी मनुष्य भले न करे, लेकिन विचारपूर्वक करे तो उसे कभी न छोड़े। १४-२-'४५

માણુસ ભલે કેાઈ શુભ નિશ્ચય પણુ ન કરે, પણ વિચારપૂર્વક કરે તેા તે કદી ન છેાંડે. ૧૪-૨-'૪૫

आदमीकी अपनेको घोखा देनेकी शक्ति इतनी है कि वह दूसरोंको घोखा देनेकी शक्तिसे बहुत अधिक है। इस बातका प्रत्यक्ष प्रमाण हरेक समझदार आदमी है।

24-2-184

માણુસમાં બીજાને છેતરવાની શક્તિ કરતાં પાતાને છેતરવાની શક્તિ ઘણી વધારે છે. દરેક સમજુ માણુસ આ વાતનું પ્રત્યક્ષ પ્રમાણુ છે.

24-2-184

जो गुस्सा स्वजन पर होता है उसे रोकनेमें जय है। परजन पर गुस्सा रोकनेके लिए हम मजबूर हो जाते हैं। उसमें जय कैसे?

१६-२-'४4

સ્વજન પર ગુસ્સાે ચઉ તે રાેકવામાં જય છે. પારકા પર આવતાે ગુસ્સાે તા આપણે લાચારીથી રાેકીએ છીએ. તેમાં જય શાના ? ૧૬-૨-'૪૫

जीना मानी मौज करना — खाना, पीना, कूदना — नहीं, लेकिन ईश्वरकी स्तुति करना अर्थात् मानव-जातिकी सच्ची सेवा करना । १७-२-'४५

જીવવું એટલે માજ કરવી — ખાવું, પીવું, કૂદવું — નહીં, પણ ઈશ્વરની સ્તુતિ કરવી અર્થાત્ માનવજાતિની સાચી સેવા કરવી.

१७-२-'४4

मनुष्य-जीवन और पशु-जीवनमें फ़रक क्या है? इसका संपूर्ण विचार करनेसे हमारी काफ़ी मुसीबतें हल होती हैं।

26-3-184

મનુષ્યજીવન અને પશુજીવનમાં કરક શા ? એના પૂરેપૂરા વિચાર કરવાથી આપણી ઘણી મુશ્કેલીઓના નિવેડા આવી જાય છે.

2 <- 2-'84

मनुष्य जब अपनी हदसे बाहर जाता है, हदसे बाहर काम करता है, विचार भी करता है, तब उसे व्याधि हो सकती है, कोध आ सकता है। ऐसी जल्दबाज़ी निकम्मी है, नुक़सान भी कर सकती है।

29-7-184

માણુસ જ્યારે પાતાની હૃદથી અહાર જાય, હૃદથી અહાર કામ કરે, હૃદથી અહાર વિચાર પણ કરે ત્યારે તેને વ્યાધિ થાય, ક્રોધ આવે એવા સંભવ છે. આવી દાડાદાડ નકામી છે, નુકસાન પણ કરે.

26-2-184

आज प्रातःकालके भजनमें था, ईश्वर हमको कभी नहीं भूलता, हम भूलते हैं वही सच्चा दुःख ।

20-2-184

આજે પ્રાત:કાળના ભજનમાં હતું કે ઇશ્વર આપણને કદી ભૂલતા નથી. આપણે તેને ભૂલી જઈએ છીએ એ જ ખરું દુઃખ છે.

20-2-184

जब ईश्वर नहीं बचाना चाहता, तब न धन बचायेगा, न मात-पिता, न बड़ा डाक्टर!!! तब हमें क्या करना चाहिये?

28-2-184

જ્યારે ઇશ્વર નથી અચાવવા માગતા ત્યારે નહીં ધન અચાવે, નહીં માતપિતા અચાવે કે નહીં માટા દાક્તર અચાવે!!! ત્યારે આપણે શું કરવું જોઈએ?

21-2-184

हमारी गंदगी हमने जब नहीं निकाली है, तब तक प्रार्थना करनेका हमें कुछ हक है क्या? २२-२-'४५

આપણે આપણી ગંદકી કાઢી નથી ત્યાં સુધી પ્રાર્થના કરવાના આપણને હક છે ખરા ? રર-ર-'કપ

माला लें, उसे संतने फिराई है, वह तुलसी या सुखड़की है, रुद्राक्ष हो, लेकिन फेरनेवाला यदि मालामें ही सर्वस्व है ऐसा मानता है तो उसे फेंक दे। यदि माला उसको परमात्माके नजदीक ले जाती है, अपने कर्तव्यमें सावधान करती है, तो भले उसे विधिवत् ले और फिरावे। वर्धा, २३-२-'४५

भाणा सिंधिंगे. ते संताओं हेरवी छे, ते तुससी हे सुभड़नी छे, दुद्राक्षनी छे। पण हेरवनार भाने हे भाणामां क सर्वस्व छे ते। ते हें ही हेवी किंधिंगे. को भाणा तेने परभात्भानी नळाह सिंधिंगे. छे। पेताना हर्तव्यमां सावधान हरती छे। ते। लेसे तेने विधि प्रभाणे से ने हेरवे.

वर्धा, २३-२-'४५

हम हैं क्योंकि ईश्वर है। इसीसे हम देखते हैं कि मनुष्यमात्र, जीवमात्र ईश्वरका अंश है। २४-२-'४५

આપણે છીએ કેમ કે ઇશ્વર છે. આ પરથી જ આપણે જોઈ શકીએ છીએ કે મનુષ્યમાત્ર, જીવમાત્ર ઇશ્વરનાે અંશ છે.

28-2-'84

नये करारमें एक यह वाक्य है: "तेरे दिलमें न चिंता रहे, न तू किसीका भय रखे।" यह वचन उसके लिए है जो परमात्माको मानता है। २५-२-४५

નવા કરારમાં એક આ વાકચ છે: ''તારા મનમાં ચિંતા ન રહેા, ન કાેઈ નાે ભય રહેા.'' આ વચન પરમાત્માને માનનારને માટે છે.

२4-2-'84

वही नया करार कहता है कि अगर ईश्वर हमें लालचमें डालता है, तो उसमेंसे बच जानेका रास्ता भी वही बताता है। यह बात सही उन्होंके लिए है जो अपने आप लालचमें फँसते नहीं।

२६-२-'४५

એ જ નવા કરાર કહે છે કે જો ઇશ્વર આપણને લાલચમાં નાખે છે તો તેમાંથી ખચી જવાના રસ્તા પણ તે જ બતાવે છે. જેઓ પાતાની મેળે લાલચમાં કસાતા નથી તેમને માટે જ આ વાત સાચી છે.

२९-२-'४थ

नामकी महिमा सिर्फ़ तुलसीदासजीने ही गाई है ऐसा नहीं है। बाईबलमें मैं वही पाता हूँ। दसवें रोमनकी १३ कलममें कहते हैं, जो कोई ईश्वरका नाम लेंगे वे मुक्त हो जायँगे। २७-२-४५

નામના મહિમા કેવળ તુલસીદાસજીએ જ ગાયા છે એવું નથી. બાઇબલમાં પણ હું એ જ જોઉં છું. દસમા રાેમનની ૧૩મી કલમમાં કહે છે જે કાેઈ ઈશ્વરનું નામ લેશે તે મુક્તિ પામશે.

२७-२-'४4

गुनाह छिपा नहीं रहता । वह मनुष्यके मुख पर लिखा रहता है । उस शास्त्रको हम पूरे तौरसे नहीं जानते, लेकिन बात साफ़ है । २८-२-'४५

ગુના છૂપા નથી રહેતા. તે માણસના માઢા પર લખેલા હાય છે. એ શાસ્ત્ર આપણે પૂરેપૂરી રીતે જાણતા નથી, પણ એ વાત સ્પષ્ટ છે.

२८-२-'४4

आजकल बाईबलके फ़िकरे पढ़ रहा हूँ। आज यह देखता हूँ: "श्रद्धासे जो कुछ तुम माँगोगे, तुम्हें मिलेगा।" (मैथ्यु २१-२२)

१-३-'४५

આજકાલ બાઇબલના ફકરા વાંચું છું. આજે આ જેવામાં આવ્યું: ''શ્રહાપૂર્વક જે કાંઈ માગશા તે તમને મળશે.''

(મૅથ્યુ ૨૧–૨૨)

१-3-'४५
' निर्बलके बल राम ' के जैसा ही साम ३४-१८ में
है । जो टूट गया है उसके नज़दीक परमात्मा
है ही, और जिसको सच्चा पश्चात्ताप हुआ है
उसे बचा लेता है ।

१ निर्बलके बल राम थे थेवुं क वाड्य साम 3४-१८मां छे. के लांगी परयो छे तेनी नळड परभात्मा छे क, अने केने साया पश्चात्ताप थया छे तेने भयावी हो छे.

आइझाया ४१-१० में कहता है: डरो नहीं, क्योंकि परमात्मा तुम्हारे पास ही है। ३-३-'४५

આઇઝાયા ૪૧–૧૦માં કહે છે: ડરાે નહીં, કેમ કે પરમાત્મા તમારી પાસે જ છે.

3-3-'84

एक ईश्वरमें ही संपूर्ण शक्ति है। इसलिए ईश्वरमें ही हमेशाके लिए विश्वास रखा जाय, इन्सान पर कभी नहीं। (आइझाया २६-४ से)

8-3-184

એક ઇશ્વિરમાં જ સંપૂર્ણ શક્તિ છે. તેથી ઇશ્વિર પર જ હંમેશાં ભરાસા રાખવા, માણસ પર કદી નહીં. (આઇઝાયા ૨૬–૪માંથી)

पानीका स्वभाव नीचे जानेका है। इसी तरह दुर्गुण नीचे ले जाता है, इसलिए सहल होना चाहिये। सद्गुण ऊँचे ले जाता है, इसलिए मुश्किल-सा लगता है।

4-3-184

પાણીના સ્વભાવ નીચાણ તરફ જવાના છે. તે જ પ્રમાણે દુર્ગુણ નીચે લઈ જય છે, એટલે એ સહેલું હાય. સદ્ગુણ ઊંચે ચડાવે છે એટલે મુશ્કેલ હાય એમ લાગે છે.

4-3-'84

"मेरी कृपा तेरे लिए काफ़ी होनी चाहिये, क्योंकि मेरा बल दुर्बलतामें ही पूर्ण होता है।" (२ कोर: १२-९)

8-3-184

"મારી કૃપા તારે માટે પૂરતી થવી જોઈએ, કારણ કે મારું બળ દુર્બળતામાં જ પૂર્ણ થાય છે." (૨ કાર: ૧૨–૯)

" ईश्वर हमारा आश्रय है, वही हमारा बल है और वही आपत्तिके समयमें हमारी रक्षा करता है।" (साम ४६-१)

9-3-184

"ઇશ્વિર આપણા આશ્રય છે, એ જ આપણું અળ છે અને તે જ આપત્તિને વખતે આપણી રક્ષા કરે છે." (સામ ૪૬–૧)

19-3-'84

ईश्वरका कौल है: मैं आज हूँ, कल था, भविष्यमें हूँगा; मैं सब जगहमें हूँ, सबमें हूँ। इतना जानते हुए भी हम ईश्वरसे दूर भागते हैं और [जो] विनाशी अपूर्ण है उसका सहारा ढूँढ़ते हैं और दु:खी होते हैं। इससे अधिक आश्चर्य किसीमें है ?

ઈશ્વરના કાલ છે: હું આજે છું, કાલે હતા, ભિવિષ્યમાં હાઈશ; હું સર્વ ઠેકાણું છું, સર્વમાં છું. આટલું જાણતાં છતાં પણ આપણું ઈશ્વરથી દૂર ભાગીએ છીએ અને જે નાશવંત ને અપૂર્ણ છે તેના આશ્રય શાધીએ છીએ ને દુ:ખી થઈએ છીએ. આથી માટું આશ્ચર્ય બીનું કયું?

c-3-'84

पूर्व पश्चिममें भेद न करें। हरेक वस्तु कहींकी हो, उसकी तुलना गुण-दोष पर करें तब ही शुद्ध न्याय कर सकते हैं।

પૂર્વ પશ્ચિમમાં લેદ ન કરીએ. દરેક વસ્તુની તુલના, તે ગમે ત્યાંની હાય તાપણ, તેના ગુણ-દાષ પર કરીએ. તા જ શુદ્ધ ન્યાય તાળી શકીએ.

e-3-'84

पाप-पुण्य, सुख-दुःख क्यों ? ईश्वर होते हुए ईश्वर व्यक्ति नहीं है । वह नियम है, नियंता भी । इसका अर्थ हुआ कि मनुष्य कर्मका भोग बनता है । सत्कर्मसे चढ़ता है, दुष्कर्मसे पड़ता है । १०-३-'४५

પાપ-પુષ્ય, સુખ-દુ:ખ શા માટે ? ઇશ્વર છે પણ તે વ્યક્તિ નથી. તે નિયમ છે, નિયંતા પણ છે. આના અર્થ એ થયા કે મનુષ્ય કર્મના લાગ અને છે. તે સત્કર્મથી ચડે છે, દુષ્કર્મથી પડે છે.

समाजकी सच्ची सेवा वह है जिससे समाज, मानी सब लोग, ऊँचे चढ़े। समाज देखकर ही मनुष्य कह सकता है, अमुक समाज कैसे ऊँचे चढ़े। ११-३-'४५

જે વહે સમાજ એટલે કે સૌ લોકા ઊંચે ચહે તે સાચી સમાજસેવા છે, અમુક સમાજ કઈ રીતે ઊંચે ચહે તે માણુસ સમાજ જોઈને જ કહી શકે.

22-3-'84

मनुष्य जानता है कि जब मरनेके नज़दीक पहुँचता है सिवाय ईश्वरके कोई सहारा नहीं है, तो भी रामनाम लेते हिचकिचाहट होती है। ऐसे क्यों? १२-३-'४५

માણુસ જાણું છે કે તે મરણુ સમીપ પહોંચે છે ત્યારે તેને માટે ઇશ્વર સિવાય બીજો કશા આધાર નથી, તેમ છતાં તે રામનામ લેતાં અચકાય છે. એમ કેમ?

अहिंसाके मार्फत स्वतंत्रता पानेका एक ही मार्ग है: मर कर जीते हैं, मार कर कभी नहीं। १३-३-'४५

અહિંસા મારફતે સ્વતંત્રતા મેળવવાના એક જ માર્ગ છે. મરીને જીવીએ, મારીને કદી નહીં. ૧૩-૩-'૪૫

मरें कैसे ? आत्महत्या करके ? कभी नहीं। आवश्यकता पर मरनेकी तैयारी रखकर मरें तब तो जिंदा रहनेके लिए मरें। १४-३-'४५

કેવી રીતે મરીએ ? આત્મહત્યા કરીને ? કદી નહીં. જરૂર પડતાં મરવાની તૈયારી રાખીને મરીએ તાે તાે જીવતા રહેવા માટે મરીએ. ૧૪-૩-'૪૫

धैर्यसे, शांतिसे क्या क्या नहीं हो सकता है! उसका तजर्बा जो लेना चाहें उनको रोज मिल सकता है।

24-3-184

ધૈર્યથી, શાંતિથી શું નથી થઈ શકતું! એના અનુભવ જે લેવા માગે તેને રાજ મળી શકે. ૧૫–૩-'૪૫

किस्मत और पुरुषार्थका झगड़ा रोज चलता है। हम पुरुषार्थ करते रहें और परिणाम ईश्वर पर छोड़ें।

१६-३-'४५

ભાગ્ય અને પુરુષાર્થના ઝઘડા રાજ ચાલ્યા કરે છે. આપણે પુરુષાર્થ કર્યા કરીએ અને પરિણામ ઈશ્વર પર છાેડીએ.

किस्मत पर न सब छोड़ें, न पुरुषार्थंका फांका करें। किस्मत चलती रहेगी। हम देखें कहाँ दखल दे सकते हैं, देना फ़र्ज होता है, परिणाम कुछ भी हो।

20-3-184

બધું ભાગ્ય પર ન છાડી દઈ એ અને પુરુષાર્થના ફાંકાે પણ ન રાખીએ. ભાગ્ય ચાલ્યાં કરશે. આપણે જોવાનું એ છે કે તેને આપણે કેટલું વાળી શકીએ છીએ. એમ કરવાની આપણી ફરજ છે, પરિણામ ભલે ગમે તે આવે.

29-3-'84

दुःखद बात तो यह है कि हम जानते हैं क्या करना, लेकिन उसे हम कर नहीं पाते। इसका

उत्तर हरेक मनुष्य अपने लिए दे।

१८-३-'४4

દુ: ખદ વસ્તુ તેા એ છે કે શું કરવું તે જાણવા છતાં આપણે તે કરી શકતા નથી. આના ઉત્તર દરેક પાતપાતાની મેળે આપે.

24-3-184

प्रतिक्षण अनुभव लेता हूँ कि मौन सर्वोत्तम भाषण है। अगर बोलना ही चाहिये तो कमसे कम बोलो। एक शब्दसे चले तो दो नहीं। १९-३-'४५

હું પ્રત્યેક ક્ષણે અનુભવું છું કે મૌન એ સર્વોત્તમ ભાષણ છે. બાલવું જ પડે તેા ઓછામાં ઓછું બાલા. એક શખ્દથી ચાલે તાે બે ન બાલા.

१६-3-'84

छोटी २ बातें जब हलाक करें तब समझना कि कहाँ भी आसक्ति है। उसे ढूँढ़ो और निकालो। बड़ी बातोंमें हम सीधे रहते हैं ऐसा मानना भ्रम है। बड़ी बातोंमें हम मजबूर होते हैं। उसका नाम सीधापन नहीं है।

20-3-184

नानी नानी आअते। हिरान करे त्यारे समळ वुं के क्यांक आसिक्त रहेंद्री छे. तेने शोधी काढीने दूर करें।. मेाटी आअते।मां आपणे सीधा याद्रीओ छीओ ओम मानवुं ओ अम छे. मेाटी आअते।मां आपणे दायार हे। ओ छीओ. ओ सीधापणुं न कहेवाय.

ऐसे मौक़े पर याद रखनेका श्लोक यह है: मात्रास्पर्श आते हैं जाते हैं, उसे सहन करो। २१-३-'४५

એવે પ્રસંગે યાદ રાખવાના શ્લોક આ છે: ઇન્દ્રિયાના વિષયા જોડેના સ્પર્શા આવે છે ને જાય છે; તેમને સહન કર.

29-3-'84

जो कुछ करें, सुव्यवस्थित करें या न करें। इसका प्रत्यक्ष दर्शन नित्य होता है। आज खूब हुआ। बा की तिथि थी। गीता-पारायण था। उसमें कुछ भी रस नहीं था।

22-3-'84

જે કંઈ કરીએ તે સુવ્યવસ્થિત કરીએ અથવા ન કરીએ. આનું પ્રત્યક્ષ દર્શન રાજ થાય છે. આજે સારી પેઠે થયું. બાની પુષ્યતિથિ હતી. ગીતાપારાયણ ચાલતું હતું. પણ તેમાં કશાયે રસ નહાતો.

ग़लती ग़लती मिटती है जब दुरस्ती कर लेते हैं। ग़लती जब दबा देते हैं, तब फोड़ाके जैसी फूटती है और भयंकर स्वरूप लेती है। २३-३-'४५

ભૂલને સુધારી લઈએ એટલે ભૂલ મટી જાય છે. પણ ભૂલ દબાવી દઈએ છીએ ત્યારે તે ગૂમડાની પેઠે ફૂટે છે અને ભયંકર સ્વરૂપ લે છે. ર૩-૩-'૪૫

आत्माको पहचाननेसे, उसका ध्यान धरनेसे और उसके गुणोंका अनुसरण करनेसे मनुष्य ऊँचे जाता है। उलटा करनेसे नीचे जाता है। २४-३-'४५

આત્માને એાળખવાથી, તેનું ધ્યાન ધરવાથી અને તેના ગુણાને અનુસરવાથી માણુસ ઊંચે ચંડે છે. એથી ઊલંદું કરવાથી નીચે પંડે છે. ર૪-૩-'૪૫ धैर्य किसे कहें ? शंकराचार्य कहते हैं : एक सुली — घासकी — लो, समुद्र किनारे बैठो और सुली पर पानीका बुंद लो । अगर धैर्य होगा और नज़दीकमें ऐसी खाई है जिसमें बुंद सुरक्षित रह सकता है, तो कालवशात् समुद्र खाली होगा । यह क़रीब २ पूर्ण धैर्यका दृष्टांत है ।

24-3-84

24-3-'84

ધૈર્ય કાને કહેવાય? શંકરાચાર્ય કહે છે: ઘાસની એક સળી લઈ ને સમુદ્રકિનારે બેસા ને સળી પર પાણીનું એક એક ટીપું લાે. ધૈર્ય હશે અને નજીકમાં ટીપાં સચવાઈ રહે એવી ખાઈ હશે તાે કાળે કરીને સમુદ્ર ખાલી થશે. આ લગભગ પૂર્ણ ધૈર્યનું દષ્ટાંત છે.

जिसको इतना धैर्य नहीं है, वह अहिंसा-पालन नहीं कर सकता है।

२६-३-'४५

જેનામાં આટલું ધૈર્ય નથી તે અહિંસા ન પાળી શકે.

२६-3-'४५

साँप और मनुष्यमें क्या फ़रक ? देखनेमें साँप पेटके बल चलता है, मनुष्य पैरों पर टटार रहकर चलता है। लेकिन यह देखाव है। जो मनुष्य मनसे पेटके बल चलता है, उसका क्या ? २७-३-'४५

સાપ અને માણુસમાં શાે ફેર? સાપ પેટે ચાલે છે, માણુસ પગ પર ટટાર રહીને ચાલે છે. પણ આ દેખાવ છે. જે માણુસ મનથી પેટે ચાલે છે તેનું શું? ર૭-૩-'૪૫ प्रतिदिन मौनका महत्त्व में देखता हूँ। सबके लिए अच्छा है, लेकिन जो कामों में डूबा रहता है उसके लिए तो मौन सुवर्ण है।

26-3-184

મૌનનું મહત્ત્વ હું દરરાજ જોઉં છું. મૌન સૌને માટે સારું છે. પણ જે કામમાં ડૂબેલા રહે છે તેને માટે તા મૌન સાના જેવું છે.

२८-3-'84

'' उतावला सो ब्हावरा, धीरा सो गंभीरा।'' प्रतिक्षण इसका सत्य देखा जाता है। २९-३-'४५

"ઉતાવળા સાે ખાવરા ધીરા સાે ગંભીર." — એ કહેવતનું સત્ય ક્ષણે ક્ષણે જોવામાં આવે છે.

24-3-184

नियमका छूट जाना कैसा खतरनाक है! मुंबई आया और रोज लिखना छूटा। छिखा: ३-४-'४५ ३०-३-'४५

નિયમ તૂરે એ કેવું જેખમકારક છે! મુંબઈ આવ્યા ને રાજ લખવાનું છૂટી ગયું. લખ્યું: 3-8-'84

बग़ैर नियमके एक भी काम नहीं बनता। नियम एक क्षणके लिए टूट जाय, तो सूर्यमंडल सारा अस्त-व्यस्त हो जायगा।

लिखा: ३-४-'४५ ३१-३-'४५

નિયમ વગર એક પણ કામ ન ચાલે. એક ક્ષણને માટે પણ નિયમ તૂટે તેા આપું સૂર્યમંડળ અસ્તવ્યસ્ત થઈ જાય.

सण्युं : 3-४-'४**५**

31-3-184

यह बात छोटे मोटे सबके लिए है ऐसा सोचकर हम सीखें और चलें, या ज़िंदा होते हुए भी मरें।

लिखा: ३-४-'४%

2-8-'84

આ વસ્તુ નાના માટા સૌને માટે છે એમ વિચારીને આપણે શીખીએ ને તે પ્રમાણે ચાલીએ, નહીં તાે જીવતા છતાં મૂએલા છીએ.

લખ્યું : ૩-૪-'૪૫

१-४-'४4

बग़ैर जरूरतके हाजत बढ़ाना पाप-सा लगता है। लिखा: ३-४-'४५ २-४-'४५

વગર જરૂરે હાજતા વધારવી એ પાપ જેવું લાગે છે.

લખ્યું : ૩-૪-'૪૫

2-8-'84

आजका दिन फाँसीवालोंको बचानेके लिए हड़तालका है। अगर लोग मात्र समझ-बूझ कर आजका कार्य करें, तो अहिंसाके मार्गमें हमने बड़ा काम किया होगा।

3-8-,84

આજના દિવસ ફાંસીની સજાવાળાઓને બચાવવા માટે રાખેલી હડતાલના છે. જે લોકા જેઈ વિચારીને જ આજનું કાર્ય કરશે, તા અહિંસાના માર્ગમાં આપણે ઘણું કામ કર્યું ગણાશે.

3-8-184

मनुष्य जानता है क्या करना, लेकिन जानता है वह करता नहीं । उसका क्या कारण? ४-४-'४५

શું કરવું તે માણસ જાણે છે, પણ જાણે છે તે કરતા નથી. તેનું શું કારણ? ૪-૪-'૪૫ अगर हम बाहरके मानसिक वायुमंडलके असर नीचे आवें, तो हमारा नाश ही है। चीमूरवाले कैंदियोंके बारेमें प्रतिदिन वायुमंडल बदलता ही रहता है। हम कर्तव्य-पालन करें और अनासक्त रहें।

4-8-,84

આપણા પર બહારના માનસિક વાતા-વરણની અસર થઈ તેા આપણા નાશ જ છે. ચીમૂરવાળા કેદીઓની બાબતમાં વાતાવરણ રાજ બદલાતું રહે છે. આપણે કર્તવ્યપાલન કરીએ અને અનાસક્ત રહીએ.

4-8-'84

सीधो बातको भी मनुष्य टेड़ी समझे, उसे सहन करनेमें कितनी भारी अहिंसा चाहिये!

સીધી વાતને પણ જે માણસ આડી સમજે, તેને સહન કરવામાં કેટલી ભારે અહિંસા જોઈએ!

शरीरको बचानेके लिए बहुत उद्यम करता हूँ । आत्माको पहचाननेके लिए इतना करता हूँ क्या ?

6-8-,84

શરીરને અચાવવા માટે ઘણા ઉદ્યમ કરું છું. આત્માને એાળખવા એટલાે કરું છું ખરાે ? ૭-૪-'૪૫

गैर-समझूतीसे में गुस्सा करता हूँ, रोता हूँ, हँसता हूँ, रहम खाता हूँ। यह सब छोड़ कर, धीरज रख कर, गैर-समझूती मिटाना ही एक मेरा धर्म नहीं है क्या?

6-8-184

ગેરસમજૂતીથી હું ગુસ્સે થાઉં છું, રાેઉં છું, હસું છું, દયા ખાઉં છું. આ બધું છાેડી, ધીરજ રાખીને ગેર-સમજૂતી દૂર કરવી એ જ એક મારાે ધર્મ નથી?

<-8-'84

हम क्या मानें ? हमारी तारीफ़, हमारी निंदा ? दोनों ग़लत हो सकते हैं । तब हमारा इनसाफ़ हम ही करें ? इसमें भी तो काफ़ी ग़लती पाई जाती है । हम कैसे हैं सो तो ईश्वर ही जानता है, लेकिन वह तो हमें कहता नहीं है । अच्छा तो यह है कि हम अपने बारेमें कुछ जानें नहीं, मानें नहीं । जैसे हैं वैसे हैं । जाननेसे और माननेसे हमें कुछ फ़ायदा नहीं पहुँचता । हमारा धर्म-पालन ही सच्ची बात है । ९-४-'४५

આપણે શું માનવું? આપણી પ્રશંસા કે આપણી નિંદા? અંને ખાટી હાઈ શકે. ત્યારે આપણા ઇન્સાફ આપણે જ કરીએ? એમાં પણ ઘણી ભૂલા જેવામાં આવે છે. આપણે કેવા છીએ એ તા એક ઇશ્વર જ જાણે છે, પણ તે તા આપણને કહેતા નથી. એટલે સારું તા એ છે કે આપણે આપણે વિષે કંઈ જાણીએ નહીં, માનીએ નહીં. જેવા

છીએ તેવા છીએ. જાણવાથી ને માનવાથી આપણને કરોા લાભ નથી થતા. ખરી મુદ્દાની વાત આપણું ધર્મપાલન છે. ૯-૪-'૪૫

अंघा वह नहीं जिसकी आँख फूट गई है। अंघा वह है जो अपने दोष ढाँकता है। १०-४-'४५

જેની આંખા ફૂટી ગઈ છે તે આંધળા નથી પણ જે પાતાના દેાષ ઢાંકે છે તે આંધળા છે.

20-8-'84

मनुष्यकी शांतिकी कसौटी समाजमें ही हो सकती है, हिमालयकी टोच पर नहीं।

22-8-184

માણુસની શાંતિની કસાટી સમાજમાં જ થાય, હિમાલયની ટાેચ પર નહીં.

22-8-'84

आदर्श एक वस्तु है, उसका पालन बिलकुल दूसरी वस्तु है।

लिखा: १५-४-'४५ १२-४-'४५

આદર્શ એક વસ્તુ છે, તેનું પાલન એ જુદી જ વસ્તુ છે.

લખ્યું : ૧૫–૪–'૪૫ ૧૨–૪–'૪૫

सिवाय आदर्शके मनुष्य सुकान रहित जहाजके जैसा है।

लिखा: १५-४-'४५ १३-४-'४५

આદર્શ વગરના માણસ સુકાન વગરના વહાણ જેવાે છે.

લખ્યું : ૧૫-૪-'૪૫

मेरे पास आदर्श है, ऐसा तब ही कहा जाय जब मैं उसे पहुँचनेकी कोशिश करता हूँ। छिखा: १५-४-'४५

મારે અમુક આદર્શ છે એમ હું તો જ કહી શકું જો હું એ આદર્શને પહેાંચવાના પ્રયત્ન કરતા હાઉં.

सण्युं : १५-४-'४५

28-8-'84

हम कोशिशसे संतुष्ट रहें, बशर्ते कि कोशिश सही और यथाशक्ति हो। परिणाम सिर्फ़ कोशिश पर निर्भर नहीं रहता। और चीज़ें होती हैं जिन पर हमारा कोई अंकुश नहीं होता।

24-8-184

સાચા અને યથાશકિત પ્રયત્ન થતા હાય તા પ્રયત્નથી આપણુ સંતાષ માનીએ. પરિણામ કેવળ પ્રયત્ન પર આધાર નથી રાખતું; બીજી પણુ કેટલીક વસ્તુએ! હાય છે જેમના પર આપણા અંકુશ નથી હાતા.

सही कोशिश किसे कहें ? एक बात यह है कि सही कोशिशसे बहुत वक़्त हमें इच्छित फल मिलता है। इसलिए फलसे ही कहा जाता है कोशिश सही थी। लेकिन अनुभवसे मालूम होता है ऐसे हमेशा नहीं बनता। सही कोशिश यह है कि साधनकी योग्यताके बारेमें निश्चय है और विपरीत फल देखने पर भी साधन बदलता नहीं, न उद्यम बदलता है या कम होता है।

१६-४-'४4

साचा प्रयत्न हाने हहिवाय? क्येह वात को छे हे साचा प्रयत्नथी हिल्ली वार आपण्डेने हिल्लित हेण मणे छे. क्येटेंं हेण परथी ज हहिवामां आवे छे हे प्रयत्न साचा हता. पण्ड अनुलवधी जण्डाय छे हे हंमेशां क्येम नथी जनतुं. साधननी याज्यता विषे निश्चय हाय, विपरीत हेण जेहिने पण्ड साधन अहसाय नहीं, तथा प्रयत्न अहसाय नहीं हे क्येछा थाय नहीं त्यारे ते साचा प्रयत्न हिवाय.

यथाशक्ति किसे कहें ? जिससे मनुष्य अपनी सब शक्ति बग़ैर संकोचके खर्च करता है। ऐसे शुभ प्रयत्नमें सफलता प्रायः होती है। १७-४-'४५

યથાશક્તિ કાને કહેવાય ? પાતાની અધી શક્તિ જરાયે સંકાચ વગર વાપરવી તે. એવા શુભ પ્રયત્નમાં ઘણું કરીને સફળતા મળે છે. ૧૭-૪-'૪૫ मनुष्य अपने निर्णय नहिंवत् प्रमाणको आधारभूत करके करता है और उसी पर चलता
है। ऐसी हालतमें अच्छा है कि जहाँ तक
बन सके कुछ निर्णय करना नहीं और परिणामके
बारेमें तटस्थ रहना। निर्णय करनेका धर्म
बन जाता है, तब पूरी सावधानी रखकर ही
निर्णय करना और निडरतासे अमल करना।
१८-४-'४५

માણસ પાતાના નિર્ણયા નહીં જેવા પ્રમાણને આધારે કરે છે અને તે પ્રમાણે ચાલે છે. એવી સ્થિતિમાં બનતા સુધી કંઈ નિર્ણય ન કરવા અને પરિણામની બાબતમાં તટસ્થ રહેવું એ સારું. નિર્ણય કરવાના ધર્મ થઈ પડે તા પૂરેપૂરી સાવધાની રાખીને જ નિર્ણય કરવા અને તેના નીડરતાથી અમલ કરવા.

2 <- 8- '84

असंगत ऐसी मोटी वस्तु छोटी लगती है, और सुसंगत जैसी सबसे छोटी वस्तुका इतना ही स्थान है जैसा मोटीका।

28-8-184

અસંગત એવી માેટી વસ્તુ નાની લાગે છે અને નાનામાં નાની સુસંગત વસ્તુનું સ્થાન માેટી વસ્તુ જેટલું જ છે.

परिशिष्ट



परिशिष्ट-१

वृक्षनसे मत ले, मन तू वृक्षनसे मत ले। काटे वाको क्रोध न करहीं,

सिंचत न करहिं नेह ।। वृक्षन० ।।

धूप सहत अपने सिर ऊपर,

औरको छाँह करेत।

जो वाहीको पथर चलावे,

ताहीको फल देत ॥ वृक्षन० ॥

घन्य घन्य ये पर-उपकारी,

वृथा मनुजकी देह।

सूरदास प्रभु कहँ लगि बरनौं,

हरिजनकी मत ले ॥ वृक्षन०॥

परिशिष्ट-२
अब हौं कासों बैर करौं ?
कहत पुकारत प्रभु निज मुखते।
"घट घट हौं बिहरौं " ॥ ध्रुव ॥
आपु समान सबै जग लेखौं।
भक्तन अधिक डरौं॥
श्रीहरिदास कृपाते हरिकी।
नित निर्भय विचरौं॥ १॥

परिशिष्ट-३

ना मंदिरमें, ना मसजिदमें, ना गिरजेके आसपासमें, ना पर्वत पर, ना नदियोंमें, ना घर बैठे, ना प्रवासमें, ना कुंजोंमें, ना उपवनके ' शांतिभवन ' या ' सुखनिवास ' में, ना गानेमें, ना बानेमें, ना आँसूमें, नहीं हासमें, ना छन्दोंमें, ना प्रबन्धमें, अलंकार या अनुप्रासमें, खोज ले कोई, राम मिलेंगे, दीनजनोंकी भूख प्यासमें। रामनरेश त्रिपाठी

7405 અન્ય ઉપયાગી પુસ્તકા

આપણે સૌ એક પિતાનાં સંતાન	3.00
ગ્રામ સ્વરાજ	2.00
મારા સ્વપ્નનું ભારત	२.५०
સત્ય એ જ ઇધ્વર છે	9.50
ગાંધીવિચારદાેહન	2.00
મધુકર	2.00
ત્રિવેણી સંગમ	9.40
ભા અને બાપુ	9.40
ળાપુ − મારી મા ં	0 40
વાપુની પ્રસાદી	100
અમારાં બા	१.५०
ગાંધીજીની તેજરેખા	9.00
ગાંધી વાપુ	9.04
ળાપુના આશ્રમમાં	2.00
વ્યાપુ ની છાયામાં	२.५०
ખાપુની સેવામાં	2.00
ત્રાપુને પગલે પગલે	2.00
ભાપુ − મારી નજર ે	2.00
શાંતિના માર્ગ	2.00
મહાત્માજીની છાયામાં	3.00

